herpy

SKILPADDER

Western Box Turtle

Terrapene ornata

Terrapene ornata er en liten, landlevende dosesskilpadde fra prærien i det sentrale USA. Skjoldet er mørkt med gule strålelinjer, og buken har en hengsel, slik at dyret kan lukke seg helt inne. Arten er dagaktiv, altetende, livlig og langlivet, og den krever tørt, varmt og godt drenert bunnsubstrat, kraftig lys med UVB, rikelig med plass og helst en utendørs inngjerding om sommeren.

Familie: Emydidae

FAKTABOKS

DYRET

Voksenstørrelse	**10-15 cm** total lengde inkl. hale
Vekt	**200-540 g**
Levealder	**30-40 år**
Aktiv	**Om dagen**
Levevis	**Bakkelevende og gravende**
Biotop	**Halvørken og savanne**
Vanskelighetsgrad	**Erfaren**

STELL

Min. terrarium	**120 × 60 × 45 cm** L × B × H for 1 voksent dyr
Temperatur, dag	**21-25 °C**
Varmeplass	**32-35 °C**
Temperatur, natt	**16-20 °C**
Luftfuktighet	**30-60 %**
Vann	**Vannskål** dybde 2-4 cm
UVB	**Nødvendig** Ferguson-sone 3
Vinterhvile	**5-8 °C** 8-16 uker
Kosthold	**Insekter, frukt, ferdigfôr, planter og mark/snegler**
Holdes	**Alene eller én hann med flere hunner**

AVL

Formering	**Eggleggende**
Kjønnsmoden	**60-96 mnd.**
Kullstørrelse	**1-8 egg**
Kull per år	**1-2**
Inkubasjon	**50-90 dager** ved 26-28 °C

VERN OG PAPIRER

CITES	**Liste II**
EU-vedlegg	**Vedlegg B**
IUCN	**Nær truet (NT)**

Om arten

Terrapene ornata er en liten skilpadde med et lavt, avrundet ryggskjold som er mørkebrunt til svart med tynne, gule linjer som stråler ut fra midten av hver skjoldplate. Hode og bein er mørke med gule, oransje eller røde flekker. Bukskjoldet er hengslet, slik at dyret kan trekke inn hode, bein og hale og lukke skjoldet tett. Skjoldlengden (carapax) er 10-15 cm, og de fleste voksne dyr er omtrent 12 cm. Voksne dyr veier 200-540 g. Artsnavnet *ornata* betyr «pyntet» og viser til mønsteret på skjoldet.

Kjønnene kan kjennes på flere trekk. Hannen har rød iris, et svakt hulet bukskjold, en lengre og tykkere hale og en stor, krum innerste klo på bakbeina. Hunnen har brun eller gul iris og et flatt bukskjold og blir ofte litt større. Tradisjonelt skilles det mellom to underarter, *T. o. ornata* og den ørkenlevende *T. o. luteola*, som har flere gule striper på skjold og kropp, men nyere

taksonomi slår dem sammen. Stellet er det samme.

Arten ble beskrevet i 1857 og er en av bare to landlevende skilpadder på de nordamerikanske prærieene. *T. ornata* er mer tilpasset tørt og åpent land enn *Terrapene carolina*, og den er mer aktiv og våken og biter lettere når den føler seg truet. Voksne dyr tilbringer en stor del av livet i huler under jorden, hvor de unngår hete, tørke og kulde.

Arten er langlivet: i naturen blir dyrene 30-37 år, og de eldste over 40 år. Viltfangede dyr tåler fangenskap dårlig og dør ofte raskt, mens tilvente og oppdrettede dyr kan bli gamle. *T. ornata* er ikke en art for nybegynnere.

Les mer: Kjøp av dyr: oppdrett, viltfangst og transport

Utbredelse og leveområde

Terrapene ornata lever i det sentrale USA mellom Rocky Mountains og Mississippi: fra Wisconsin, Illinois og det vestlige Indiana vestover over Iowa, det sørlige South Dakota, Nebraska og Kansas til det sørøstlige Wyoming og Colorado og sørover gjennom Missouri, Arkansas, Oklahoma og Texas til det sørvestlige Louisiana. Mot sørvest finnes den i New Mexico og det sørøstlige Arizona og videre inn i det nordlige Mexico (Sonora, Chihuahua og Coahuila), hvor de ørkenlevende dyrene, som føres som *T. o. luteola*, hører hjemme.

Bestandene har gått tilbake mange steder på grunn av landbruk, tap av leveområder, veitrafikk og innsamling, og arten vurderes som nær truet. Kartet viser bare den opprinnelige utbredelsen.

> **Naturlig utbredelse:** USA og Mexico.

LEVEOMRÅDE

Arten lever på åpne gressletter og prærier, i sandområder med spredte busker, på ørkengressmark og i dyner. Den trenger gressarealer med føde, løs, sandholdig jord å grave seg ned i og busker eller steiner som gir skygge. Vann brukes til å drikke og kjøle seg ned i varmt vær, men dyrene oppholder seg bare sjelden i dammer og våtmarker.

Dyrene er mest aktive om morgenen og sent på ettermiddagen og kommer frem etter sommerregn. På varme sommerdager ligger de i huler eller lave forsenkninger på 20-50 cm dybde. Kroppstemperaturen holdes helst på 25-30 °C i de aktive periodene. Om vinteren graver de seg lenger ned, 50 cm til knapt 2 m avhengig av kulden, og går i vinterhvile fra oktober til april. Hver skilpadde overvintrer i sin egen hule, og dyrene vender tilbake til samme område år etter år.

Stell

TERRARIET

Terrapene ornata trives best utendørs i en stor, sikker inngjerding med godt drenert jord. Velg et solrikt sted uten stillestående vann, med både sol og skygge hele dagen. Veggen skal være minst 60 cm høy, så glatt at dyret ikke kan klatre, og graves ca. 30 cm ned, og toppen dekkes med grovmasket nett mot rovdyr. Dyret graver og klatrer godt og finner raskt svake punkter, så kontroller gjerdet jevnlig. Plant busker og tørketålende, spiselige planter til skygge og føde, og legg flate steiner, hule trestammer og hauger av blader som skjul. Jordlaget utendørs skal være minst 30 cm dypt.

Innendørs skal et voksent dyr ha minst 120 × 60 × 45 cm. Målet bygger på regelen 8 ganger skjoldlengden i lengden og 4 ganger i bredden, og høyden er hevet til 45 cm, slik at lamper og UVB kan sitte i trygg avstand. Mindre plass brukes ofte med hell, men den vanlige anbefalingen er 8 × 4 ganger skjoldlengden. Arten er svært aktiv og bruker all plassen den får, så større er bedre, og gulvarealet er viktigere enn høyden. Sett en ugjennomsiktig kant på ca. 10 cm langs frontruten, slik at dyret ikke går frem og tilbake langs glasset; det er et tegn på stress.

Bunnsubstratet er en naturlig, godt drenert blanding av ca. 60 % matjord og 40 % lekesand, minst 10 cm dypt innendørs. Legg løv, flate steiner og hule trestammer oppå, og gi minst to skjul. Fjern avføring daglig, og skift hele bunnsubstratet hver 3.-6. måned. Hold helst arten enkeltvis: den er ikke sosial, og hanner kan være aggressive mot hverandre. Skal dyrene gå sammen, så bare én hann med minst to hunner i en stor inngjerding.

Les mer: Lys og UVB

TEMPERATUR

Innendørs skal det være en solplass på 32-35 °C og en kjølig sone på 21-25 °C. Bruk halogenspotter på 50 W, én til en ung skilpadde og minst to til en voksen, og mål overflatetemperaturen på solplassen med en digital sonde. Varmen slås av om natten, slik at temperaturen faller til 16-20 °C. Bruk aldri varmesteiner, som gir farlige brannskader.

Utendørs trenger dyret ingen kunstig varme om sommeren. Faller nattetemperaturen under 10 °C, må det finnes et overdekket skjul med lysløs varme, for eksempel en keramisk varmeemitter, som holder ca. 16 °C. Er det fare for frost, må dyret flyttes inn eller i kontrollert vinterhvile. Overoppheting er like farlig som kulde, så det må alltid være skygge og et sted å grave seg ned.

Arten går i vinterhvile om vinteren i naturen, og friske, voksne dyr i god vekt kan overvintre innendørs i en kasse. Tallene er lånt fra *Terrapene carolina*: dyret faster først i minst 2 uker ved normal temperatur og bades i lunkent vann, slik at tarmen tømmes. Deretter senkes temperaturen gradvis til stabile 5-8 °C i lett fuktig mose eller jord. Vinterhvilen varer 2-4 måneder. Frost er livsfarlig. Unge, syke, undervektige og nykjøpte dyr holdes våkne, og dyret veies jevnlig og vekkes hvis det mister mye vekt.

Les mer: Varme og temperatur

LUFTFUKTIGHET OG VANN

T. ornata tåler tørrere luft enn andre dosesskilpadder. Voksne dyr trives ved en gjennomsnittlig luftfuktighet på 30-60 %, mens unger skal ha 60-70 %, slik at de ikke tørker ut. Mål med et digitalt hygrometer midt i terrariet. Arten må likevel ikke holdes for tørt: det skal alltid være en fuktig hule i den kjølige enden, et skjul foret med fuktet jord eller mose, hvor dyret kan grave seg ned. Fukt bunnsubstratet med en trykksprøyte tidlig om morgenen, men sprøyt ikke direkte på dyret. Utendørs vannes en del av inngjerdingen i tørre perioder.

Det skal alltid være friskt vann i en lav, bred skål som dyret kan sitte i, for eksempel et stort fat til en urtepotte, nedgravd i bunnsubstratet. Vannet kan høyst nå dyret til knærne, altså 2-4 cm. Dyret setter ofte fra seg avføring i vannet, så det skiftes daglig, og skålen skrubbes ukentlig med et dyresikkert desinfeksjonsmiddel; skittent vann gir bakterieinfeksjoner.

Les mer: Luftfuktighet, sprøyting og ventilasjon

LYS OG UVB

T. ornata er dagaktiv og trenger kraftig lys og UVB for å danne D3-vitamin. Bruk et T5 HO UVB-rør på 6 % i en armatur med reflektor over den varme enden, slik at det overlapper varmelampene. Er det nett mellom røret og dyret, skal ryggen på solplassen være ca. 35 cm under røret, uten nett ca. 45 cm. Sikt mot en UV-indeks på 3-4 på solplassen, og mål den med et UV-måler. Bytt røret etter produsentens anvisning, fordi effekten faller lenge før lyset går ut.

Et UVB-rør er ikke på langt nær så lyst som dagslys. Supplér med en kraftig LED-lampe på ca. 6500 K som dekker minst tre fjerdedeler av terrariets lengde, særlig hvis det er levende planter. Lyset er på 14 timer om dagen om sommeren og 10 timer om vinteren. Utendørs er kunstig lys ikke nødvendig. Sollys gjennom glass gir ikke UVB.

Les mer: Kalk, vitaminer og tilskudd

FÔRING

T. ornata er altetende. Unge dyr er overveiende kjøtteter, og voksne dyr spiser mer plantekost, men arten er fortsatt mer kjøtteter enn andre dosesskilpadder. Kostholdet skal samlet være omtrent halvt animalsk og halvt plantebasert og svært variert, for arten blir raskt lei av den samme maten og avviser den. Unge dyr får alt de kan spise, hver dag. Nær voksen størrelse fôres hver annen dag for å unngå fedme.

Animalsk føde er meitemark, snegler, skrukketroll, gresshopper, siriss, kakerlakker, tusenbein, larver av svart soldatflue, silkeormer og litt melorm; kokt egg kan inngå. Snegler skal være oppdrettede eller renset i en uke på salat, slik at de ikke har spist sneglegift. Plantekost er løvetann, bladgrønt, bær, melon, tomat, squash, kaktusblader og -frukter og spiselige sopper. Ferdigfôr til skilpadder kan brukes som supplement. Server alltid maten på et fat eller et brett, slik at dyret ikke spiser bunnsubstrat.

Strø kalk over maten én gang i uken og et multivitamin én gang i måneden. Multivitaminet skal inneholde ferdigdannet A-vitamin, ikke bare karotener. Det skal ligge en sepiaskall fremme som ekstra kalkkilde, og den holder også nebbet slitt. Bruk aldri sneglegift eller annen gift i nærheten av dyrene.

ATFERD OG HÅNDTERING

T. ornata er aktiv, oppmerksom og nysgjerrig og går straks på oppdagelse når den settes ned. Den er mer tilbøyelig til å bite enn andre dosesskilpadder hvis den føler seg truet. Håndter bare når det er nødvendig: løft dyret nedenfra med håndflaten, og

støtt både kropp og bein med to hender. Et fall kan skade eller drepe dyret. Vask hendene før og etter. Mange dyr lærer å ta mat fra fingrene eller en pinsett, og oppdrettede dyr tåler håndtering bedre enn viltfangede. Nye dyr skal få et par uker til å venne seg til omgivelsene før de håndteres.

Et dyr som går rastløst langs veggene og skraper, er stresset og mangler plass og skjul. Nykjøpte dyr settes i karantene i minst 3 måneder og blandes ikke med andre skilpadder. Viltfangede dyr og dyr fra handelen har ofte innvollsorm og må undersøkes av en veterinær. Kontroller før kjøpet at øynene er klare, og at dyret spiser.

Les mer: Karantene og hygiene

Avl

KJØNNSMODNING OG KJØNNSBESTEMMELSE

Kjønnene kan kjennes på irisfargen, halen og bukskjoldets form (se beskrivelsen). I naturen blir hannene kjønnsmodne etter ca. 5 år med et skjold på 10 cm eller mindre, hunnene etter ca. 8 år med et skjold på minst 10 cm. Hvor raskt dyr i fangenskap blir kjønnsmodne, er ikke dokumentert. Derfor ser man ofte at en liten hann forsøker å pare seg med en større hunn.

PARRING

Paringssesongen går fra april til oktober. Hannen følger etter hunnen, stirrer på henne, støter mot skjoldet hennes og stiger opp på henne, mens hun ofte løper fra ham. Begge kjønn kan pare seg med flere partnere, og hunnen kan lagre sæd lenge. I tørre år kan paringen utebli, og hunnen kan ta opp eggene igjen. Hold bare én hann sammen med minst to hunner, for en enkelt hunn blir plaget konstant, og skill dyrene hvis en hunn blir skadet.

EGGLEGGING OG KULL

Eggleggingen skjer om sommeren, mest i juli, og gjerne to timer etter soloppgang eller to timer før solnedgang. Hunnen graver et flaskeformet rede på ca. 10 cm i løs, sandholdig jord, ofte under steiner eller planter, og legger 1-8 egg, i gjennomsnitt 3. Hun legger 1-2 kull i året og hopper ofte over et år etter et stort kull. Hos de ørkenlevende dyrene (*T. o. luteola*) er kullene mindre og eggene bredere. Eggene er hvite, avlange og veier ca. 10 g. Gi hunnen et uforstyrret område med løs, lett fuktig jord og ekstra kalk frem mot eggleggingen.

INKUBASJON

Eggene kan bli i jorden hvis redet beskyttes mot ekstremvær og rovdyr. Skal de ruges kunstig, så avdekk dem forsiktig med en myk pensel og flytt dem uten å vende eller riste dem. Legg dem på fuktig vermikulitt eller sphagnum i en lukket plastboks, og sett boksen i en rugemaskin ved ca. 27 °C og ca. 80 % luftfuktighet. Kontroller jevnlig at underlaget er fuktig.

Eggene klekkes etter 50-90 dager, raskest ved høy temperatur. Kjønnet avhenger av temperaturen: ved 29 °C og over blir ungene overveiende hunner, under 28 °C overveiende hanner. Fuktigheten påvirker også ungene: et fuktig underlag gir tyngre unger med lengre skjold enn et tørt.

OPPDRETT AV UNGER

Ungene kan bruke flere dager på å komme ut av egget. La dem være, og sprøyt bare eggene lett med lunkent vann. Når ungen er ute, har den ofte en plommesekk på buken, som ikke må sprenges. La den bli i rugeboksen en dag eller to, til sekken er tatt opp. Deretter flyttes den til en liten plastboks med fuktig underlag, en lav, bred skål med vann og et skjul, ved en luftfuktighet på 60-70 %. Ungene er sky og spiser kanskje ikke de første ukene. Tilby små ormer, snegler eller skrukketroll, og legg deretter nytt fôr sammen med det de allerede spiser. Daglige bad i lunkent vann stimulerer appetitten og får tarmen i gang. Hold ungene unna voksne dyr og andre kjæledyr, og gi dem sin egen inngjerding hvis de er utendørs.

Helse og vanlige feil

De fleste problemer hos *Terrapene ornata* skyldes feil forhold. De typiske feilene er:

- Dårlig start hos nykjøpte dyr, særlig viltfangede dyr og dyr fra handelen: innvollsorm, hovne øyne, vekttap og manglende appetitt. Sett dyret i karantene, og få en veterinær med reptilerfaring til å undersøke det og en avføringsprøve.
- Ørebyller og hovne øyne hos dyr som holdes for tørt uten fuktige steder å grave seg ned i.
- Luftveisinfeksjoner og skjoldsykdommer, ofte sammen med mangler i kostholdet. Sørg for UVB, kalk og A-vitamin, og unngå kalde og våte perioder.
- Bakterieinfeksjoner fra skittent vann og bunnsubstrat. Skift vannet og fjern avføring daglig.

- Brannskader fra varmesteiner eller lamper som sitter for tett.
- Fedme fra for mye fôring, særlig hos voksne dyr.
- Uttørking hos unger hvis luften er for tørr.
- Skader ved fall og fra rovdyr utendørs.

Vinterhvile krever at dyret er friskt og i god vekt. Kontakt en veterinær med reptilerfaring hvis dyret går ned i vekt, ikke spiser på et par uker, har utflod fra nese eller øyne eller er unormalt slapt, eller hvis det ikke våkner og spiser igjen etter vinterhvilen.

Spør alltid dine kloke bekjente

Veiledningen er et godt sted å begynne, men den kan ikke erstatte erfaring. Dyr er forskjellige, og mye av det viktigste lærer man av dem som har holdt arten i årevis. Snakk med en oppdretter, en erfaren holder eller en veterinær med kunnskap om krypdyr og amfibier før du skaffer deg dyret - og igjen hvis noe virker galt.